

Römningen

Fördjupad beskrivning av
en kulturmiljö av riksintresse



LÄNSSTYRELSEN
I KRONOBERGS LÄN

Römningen – Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse

ISSN 1103-8209, Meddelande nr 2012:13

Diarienummer:436-3849-12

Text: Emy Lanemo

Foto: Länsstyrelsen Kronoberg om inget annat anges

Omslagsfoto: Bergslagsfoto 2011; Stefan Höglin 2011

Utgiven 2012 av:



Innehåll	
Bakgrund	5
Målsättning	5
Organisation	5
Metod	5
Redovisning av resultat	6
Uppföljning	6
Sammanfattning	7
Förslag på ändringar	10
Inledning	12
Planläge	12
Övrigt lagskydd	13
Riksintressesystemet: lagrum och ansvarsfördelning	14
Riksintressesystemet: syfte och innebörd	15
Riksintresset Römningenområdet	16
Den regionala ramen: Sydvästra Kronoberg	16
Den lokala ramen: Göteryds socken	17
Hällkistorna – ny företeelse i ett allt mer bofast samhälle	18
Hällkistans landskap	20
Styrkor och utvecklingsmöjligheter	21
Svagheter	21
Riktlinjer vid fysisk planering inom området	21
Källförteckning	23
Bilaga 1. Affisch riksintresset Römningen	

Bakgrund

Länsstyrelsen i Kronobergs län arbetar, sedan 2008, med att förbättra informationen kring länets kulturmiljöer av riksintresse. Under år 2010 genomfördes en intervjuundersökning med länets kommuner angående hanteringen av dessa områden. Undersökningen visar att kommunerna generellt upplever svårigheter i samband med planeringen inom riksintressanta kulturmiljöer. Man efterfrågar därför ett förtydligande av riksintressets motivering, värdekärnor och avgränsning. Genom intervjuundersökningen upprättades även en prioriteringslista över länets mest utsatta riksintressen. Sex fördjupade beskrivningar har hittills genomförts; Växjö stad, Kosta brukssamhälle, Lessebo, Hjärtanäs-Dansjö-Gåvetorp-Spåningslanda, Hamneda och Älmhults stationssamhälle.

Under 2011-2012 bedrivs ett projekt med syfte att revidera och digitalisera länets Kulturmiljöprogram från 1981. Det fortsatta arbetet med fördjupade riksintressebeskrivningar bedrivs som ett led i detta projekt.

Målsättning

Delpjektets mål är att motivera urval och avgränsning för tre riksintressen, förtydliga kulturmiljöns värdekärnor och skapa förutsättningar för att använda den fördjupade beskrivningen som ett funktionellt planeringsunderlag.

Organisation

Projektgruppen består av projektledare Karl-Johan Krantz och projektmedarbetarna Stefan Höglin och Emy Lanemo. Arbetet med de fördjupade riksintressebeskrivningarna utförs av Emy Lanemo. Projektet drivs i samverkan med en bredare referensgrupp bestående av representanter från länets åtta kommuner, Kronobergs läns hembygdsförbund, Växjö stift och Skogsstyrelsen samt från Länsstyrelsens Samhällsutvecklingsenhet.

Metod

Länsstyrelsen Kronoberg arbetar efter den presentationsmodell som framtagits av Länsstyrelsen 2008. Enligt modellen utgår fördjupningen från Riksantikvarieämbetets motivtext och befintligt källmaterial. Fokus ligger på att förtydliga, kommunicera och inleda en dialog med respektive kommun kring riksintressets värdekärnor samt att utforma riktlinjer för den framtida hanteringen. Användningen av bilder och kartmaterial är central i Länsstyrelsens presentationsmodell, och syftar till att förbättra dess pedagogiska kvalitet.

En viss vidareutveckling av metoden har upplevts som angelägen för att erbjuda kommunen ett mer beständigt material. Efter den muntliga presentationen får respektive kommun därför ett färdigt paket bestående av en skriftlig rapport, en affisch samt en dynamisk karta baserad på GIS-skikt.

Analysen av området har genomförts med hjälp av studier av skriftligt källmaterial, äldre kartmaterial och fotografier samt fältstudier.

Redovisning av resultat

Den fördjupade beskrivningen har redovisats muntligen under ett presentations- och diskussionsmöte med representanter från Länsstyrelsen och Älmhult kommun. Kommunikation och dialog är central i Länsstyrelsen i Kronobergs presentationsmodell, och den muntliga presentationen har därför varit av högsta prioritet. Presentationen har även redovisats på Länsstyrelsens planberedning där övriga verksamhetsområden deltar liksom inbjudna externa organisationer.

Föreliggande rapport baseras på den muntliga presentationen, och utgör den skriftliga redovisningen av den fördjupade beskrivningen. En affisch över riksintressets värdekärnor med riktlinjer för hanteringen av området har även tagits fram och ingår i rapporten.

Uppföljning

Älmhults kommun har efterfrågat ett förtydligande av områdets värden för att underlätta hanteringen av plan- eller bygglovsärenden inom området. Kommunen understryker samtidigt framförallt vikten av att kunna marknadsföra området som ett besöksmål och friluftsområde gentemot allmänheten. Föreliggande rapport föreslår därför att Länsstyrelsen, inom ramen för Länsstyrelsens publikationsserie, ger ut ett publikt häfte om den riksintressanta fornlämningsmiljön kring Römningen.

Sammanfattning

Motivering: Fornlämningsmiljöer kring sjön Römningen med ett av landets tätaste bestånd av hällkistor från yngsta stenålder och övergångstiden mot äldre bronsålder med anslutande strandanknutna boplatser

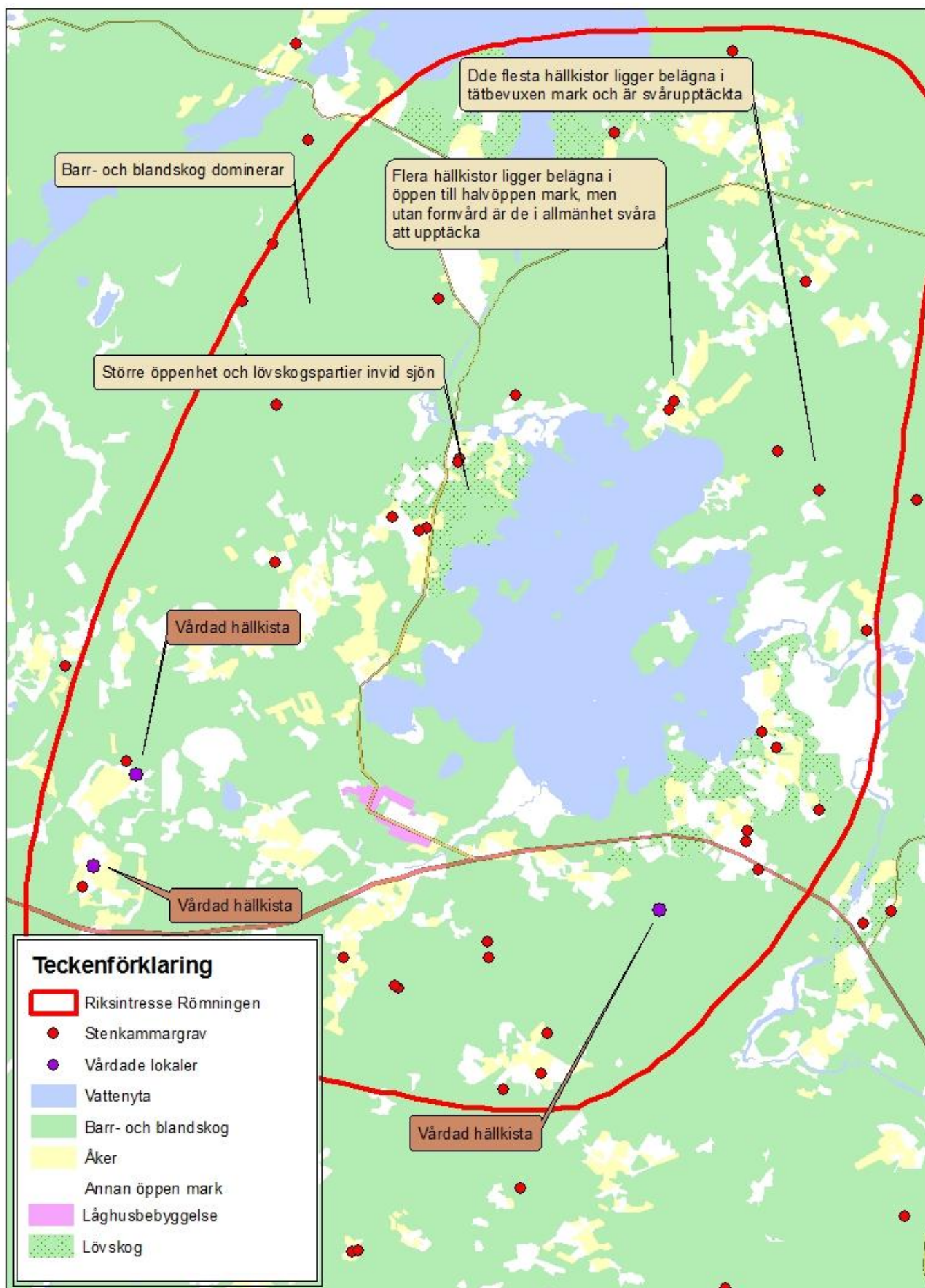
Uttryck för riksintresset: Något indraget från strandzonen finns ett 40-tal hällkistor, flertalet i rösen och några i stensättningar. Dessutom finns rösen utan synlig hällkista, några stensättningar samt, anslutande till strandzonen, flintförande boplatser.

I området ingår även: Ett odlingslandskap med stenröjda åkrar, steniga ängs- och hagmarker och stenmurar. Den högt belägna radbyn Sjuhult har sedan laga skiftet utspridd bebyggelse med mangårdsbyggnader från sekelskiftet 1900.

Riksintresset Römningensområdet ligger beläget i Göteryds socken, Älmhults kommun och utgörs av ett ovanligt stort antal hällkistor i anslutning till sjön Römningen. Landskapet kring Römningen är småkuperat och varierar mellan barr- och blandskog och öppna odlingsmarker. Hela Göteryds socken är rik på sjöar och vattendrag såsom Römningen, Hängasjön, Lagan och Helge å. Den täta koncentrationen av hällkistor, en av landets tätaste, antyder att området har haft en viktig blomstringsperiod under yngre stenålder – äldre bronsålder (ca 2400 f.Kr. -1100 f.Kr). Ett flertal strandnära boplatser, varav vissa antas vara samtida med hällkistorna, förstärker det intrycket.

Inom riksintresset finns ca 40 hällkistor, medan det totala antalet inom socknen uppgår till ca 120. Av områdets 40 hällkistor är 3 stycken vårdade och skyltade. Flertalet hällkistor ligger belägna i skogbevuxna partier och har en mycket dålig synlighet. De stängda och halvöppna landskapsrummen avskärmas av täta skogsriddar, och det är svårt att få en samlad upplevelse av den täta koncentrationen av hällkistor inom området. Älmhults kommun upplever området som kommunens minst tydliga riksintresse för kulturmiljövård och anser att såväl kulturmiljöns värde som riksintressets geografiska avgränsning är otydliga. Man har därför efterfrågat en fördjupad riksintressebeskrivning.

Det råder ett lågt exploateringsstryck inom området, och Länsstyrelsens anser därför att en positiv förstärkning av området i form av fler vårdade objekt, god skyltning samt utveckling av turism och friluftsliv är de åtgärder som är bäst lämpade. Området har stor potential att bli ett turistmål för både sina kulturmiljövärden, naturvärden och goda möjligheter till fiske och fågelskådning.



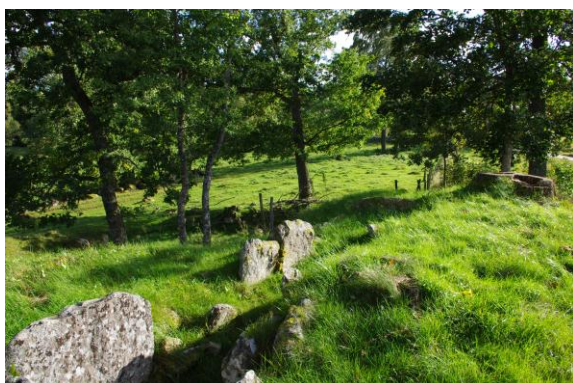
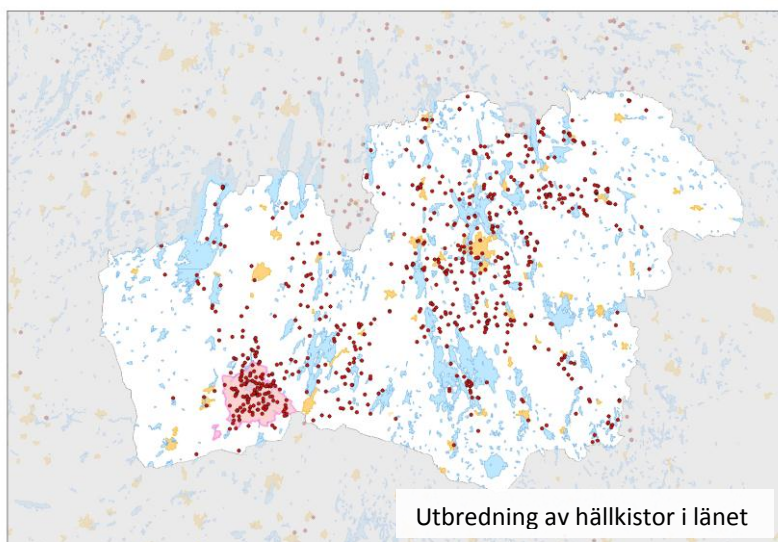


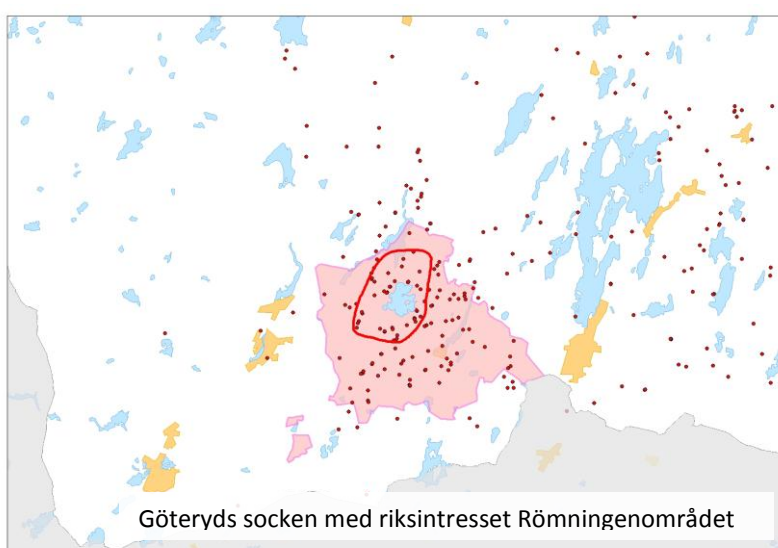
Foto: Stefan Höglin



Översikt över Kronobergs län



Utbredning av hällkistor i länet



Göteryds socken med riksintresset Römningeområdet

Förslag på ändringar

Värdetexten och gränsdragningen bedöms i stort stämma överens med riksintressets värdekärna. Länsstyrelsen föreslår dock att rubriken *I området ingår även* och därmed den historiska jordbruksbebyggelsen tar bort ur värdetexten då denna är kronologiskt och tematiskt skild från fornlämningsmiljön som utgör det bärande värdet i riksintresset.

Riksintresset är ett omfattande geografiskt område och det finns ett stort antal hållkistor både utanför och innanför riksintresseområdet. Inom riksintressets avgränsning finns ett 40-tal hållkistor, medan det totala antalet hållkistor i Göteryds socken uppgår till ca 120 hållkistor. De samtida boplatserna ligger i allmänhet belägna invid sjöar eller åar, och man har, i och med avgränsningen, valt ut ett landskapsavsnitt där sjön Römningen, de strandanknutna boplatserna och de i vissa fall samtida hållkistorna bildar ett exempel på ett hållkistelandskap.

Det är svårt att göra en precis avgränsning av ett så omfattande område, och områdets kulturmiljövärden tar inte slut vid riksintressets avgränsning. Gränsen ska, för alla kulturmiljöer av riksintresse och kanske särskilt för landskapet kring Römningen, ses som en signal om ett område med höga kulturmiljövärden snarare än en exakt avgränsning. Länsstyrelsen anser inte att det finns någon vinning i en justering av gränsen, utan att det istället är viktigt att göra innehållet förståeligt och upplevelsebart. Det är viktigt att göra området hanterbart för fysiska planerare och attraktivt för turism och friluftsliv.

Ändring av värdetext

Till var riksintresse hör en kortare värdetext som tillhandahålls av Riksantikvarieämbetet och som är uppdelad under rubrikerna *motivering* och *uttryck för riksintresset*.

Motivering: Fornlämningsmiljöer kring sjön Römningen med ett av landets tätaste bestånd av hållkistor från yngsta stenålder och övergångstiden mot äldre bronsålder med anslutande strandanknutna boplatser

Uttryck för riksintresset: Något indraget från strandzonen finns ett 40-tal hållkistor, flertalet i rösen och några i stensättningar. Dessutom finns rösen utan synlig hållkista, några stensättningar samt, anslutande till strandzonen, flintförande boplatser.

I området ingår även: Ett odlingslandskap med stenröjda åkrar, steniga ängs- och hagmarker och stenmurar. Den högt belägna radbyn Sjuhult har sedan laga skiftet utspridd bebyggelse med mangårdsbyggnader från sekelskiftet 1900.

Motiveringen är relativt tydlig och anger fornlämningsmiljöerna med de mångtaliga hållkistorna som riksintressets huvudsakliga värde. Med en fornlämningsmiljö menas ett område där fasta fornlämnningar, deras relation sinsemellan och till områdets naturmiljö och topografi bildar en helhetsmiljö med högt kulturhistoriskt värde. Riksintresset Römningensområdet omfattar därför inte endast de enstaka

fornlämningarna, utan även den samlade landskapsbilden och hällkistors, boplatzers och övriga gravlämningars relation till varandra och deras placering i naturmiljön.

Uttrycken för riksintresset stämmer med beskrivningen av det kulturhistoriska värdet, men under rubriken "i området ingår även" tas även det historiska odlingslandskapet med sin agrara bebyggelse in i riksintressebeskrivningen. Jordbruksbyarna är, både tematiskt och kronologiskt, skilda från de många hällkistor som utgör riksintressets bärande värde, och det framstår därför som omotiverat att byarna ska omfattas av riksintresset. Om där finns en tydlig kontinuitet eller relation mellan de forntida bo- och begravningsplatserna och den historiska jordbruksbebyggelsen skulle detta kunna vara motiverat. Har senare tider uppmärksammat och förhållit sig till fornlämningarna? Finns det en kontinuitet i bebyggelselägena eller har fornlämningarna haft en betydelse för var den senare bebyggelsen har placerats eller för platsernas ortnamn? Det är svårt att se några sådana samband, och Länsstyrelsen föreslår därför att stycket *I området ingår även* tas bort från värdetexten. Den agrara bebyggelsen omfattas även av det regionala kulturmiljöprogrammet, och uppmärksammas därför på detta vis.

Inledning

Riksintresset Römningenområdet ligger beläget i Göteryds socken, Älmhults kommun och utgörs av ett ovanligt stort antal hällkistor i anslutning till sjön Römningen. Det finns ett stort antal hällkistor även utanför riksintresseområdet, och Göteryds socken utgör, med sina ca 120 registrerade hällkistor, Sveriges mest hällkistetäta socken. Den täta koncentrationen antyder att området har haft en kraftig uppblomstring under yngre stenålder och äldre bronsålder. Områdets stora antal hällkistor är särskilt märkligt då mycket få lämningar från såväl tiden före (äldre stenålder) som tiden efter (yngre bronsålder och järnålder) har påträffats i området.

En handfull hällkistor inom riksintresset omfattas av länets fornvård och skyltning. Inom socknen bor strax över tusen personer och bebyggelsen utgörs framförallt av jordbruksbebyggelse i form av ensamgårdar eller mindre byar, fritidsbebyggelse och viss modern bebyggelse i anslutning till orterna Göteryd och Delary. Göteryd kyrkby har utgjort sockencentra sedan medeltid. Väg 120 mellan Traryd och Älmhult genomkorsar riksintressets södra del i öst-västlig riktning, medan mindre vägar omger sjön Römningen.

En fördjupad beskrivning av området efterfrågas av kommunen bl.a. i de intervjuundersökningar som Länsstyrelsen genomförde 2010 och 2012. Det råder ett lågt exploateringsstryck inom riksintresset. Viss utbyggnad av samhället Göteryd kan enligt översiktsplanen bli aktuell och ett föreslaget utbyggnadsområde i strandnära läge finns i riksintressets nordvästra del, men i övrigt utgörs ärendena inom området av enstaka bygglovsansökningar. Älmhults kommun har, trots det låga exploateringsstrycket, efterfrågat en fördjupning av riksintresset för att man upplever värdet och avgränsningen som mycket otydligt och kommunen ser det som angeläget att ha en god förståelse och beredskap i god tid inför eventuella framtida anspråk. Man ställer sig också tveksam till avgränsningen av riksintresset, som upplevs som omotiverat stort.

Planläge

Römningenområdet omfattas av Översiktsplan för Älmhults kommun, antagen 2007-11-28, och omnämns bl.a. under kapitlet "Riksintressen". Kommunens målsättning är "att se riksintressen för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv som en resurs i utvecklingen av kommunen och aktivt använda dessa i kommunens marknadsföring". Översiktsplanen anger att riksintresset Römningenområdet bättre bör utredas för att fastställa förutsättningarna för viss utveckling av bostäder i anslutning till sjön Römningen.

Området behandlas även i tillhörande miljökonsekvensbeskrivning. Enligt översiktsplanens MKB kan områdets kulturmiljövärden komma att påtagligt påverkas av ny bebyggelse i strandnära läge om inte en utförlig analys genomförs innan nybyggande. Ny bebyggelse kan också, enligt MKB:n, medföra positiva effekter för områdets kultur-

och fornlämningar. Ett område nordväst om sjön Römningen anges som utredningsområde för framtida bostäder i strandnära läge. Vindkraftsplanen, som utgör tillägg till översiktsplanen, redovisar inga planer på vindkraftsutbyggnad inom riksintresseområdet. Ett område som klassas som "mindre väl lämpat" redovisas nordväst om riksintresset.

Större delen av Göteryds samhälle omfattas av sammanlagt tre detaljplaner. Ett planlagt, ej utbyggt bostadsområde finns norr om samhället.

Römningenområdet och byarna Sjuhult, Fagerhult, Bårshult samt Askenäs herrgårdslandskap behandlas i det regionala kulturmiljöprogrammet.

Övrigt lagskydd

Fasta fornlämningar skyddas av 2 kap Kulturminneslagen och det är förbjudet att utan Länsstyrelsens tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller på annat sätt skada en fast fornlämning.

Fornlämningar omfattas, enligt kulturminneslagen, av ett generellt skydd vilket innebär att även nyupptäckta och ej registrerade fornlämningar skyddas automatiskt utan att myndighetsbeslut behöver fattas.



Endast Göteryds samhälle är detaljplanerat inom riksintresset. Källa: Lantmäteriet

Riksintresssystemet: lagrum och ansvarsfördelning

Riksintressen regleras i de s.k. hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken (1998:808). Hushållningsbestämmelsernas syfte är att ge stöd i avgörandet av hur mark- och vattenområden ska användas, och reglerna ska tillämpas så att en god hushållning främjas.

Bestämmelserna aktiveras endast vid *ändrad* markanvändning, och kan därför inte användas för att upphäva en pågående verksamhet. Bestämmelserna innebär vidare inget automatiskt skydd av de avsedda områdena, utan ska tas i beaktande vid vissa beslut eller tillståndsprövningar enligt plan- och bygglagen och miljöbalken.

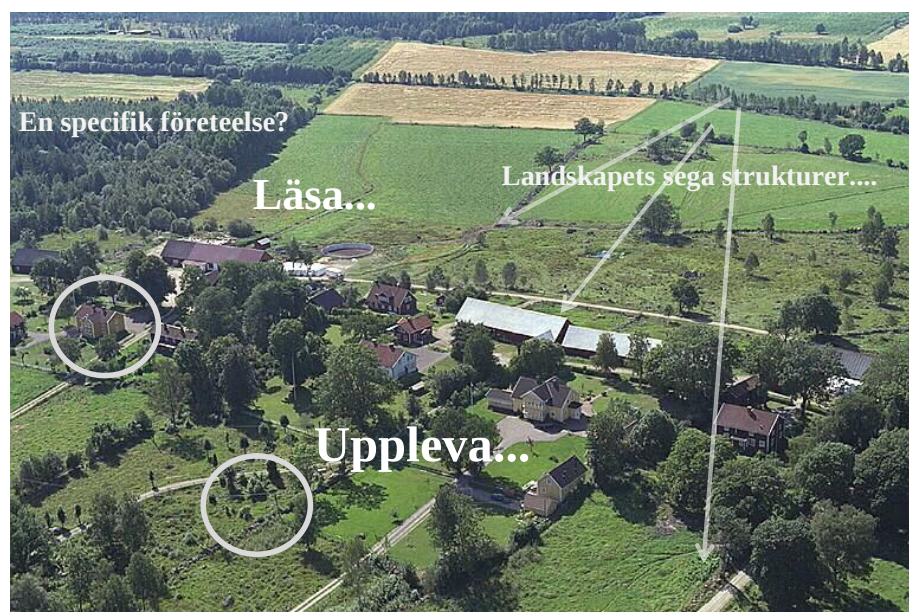
Miljöbalkens 3 kapitel 6 § avser sådana kulturmiljöer som anses särskilt värdefulla ur nationell synpunkt och som därför ska skyddas mot åtgärder som *påtagligt* kan påverka eller skada områdets karaktär. Uttrycket *påtagligt* skada avser sådana åtgärder som kan ha en bestående negativ inverkan eller tillfälligt ha en mycket stor negativ inverkan.

6§ Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövärden eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

Förordning (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden reglerar ansvarsfördelningen gällande hanteringen av riksintressanta områden. Enligt förordningen är det den centrala myndigheten, i kulturmiljövårdens fall Riksantikvarieämbetet, som utser Riksintressen enligt 3 kap. Länsstyrelsen ansvarar sedan för att bestämmelserna följs inom länet, och ska ta de initiativ som behövs för att reglerna blir beaktade i arbetet med miljökonsekvensbeskrivningar och i planprocesser. Länsstyrelsen ansvarar för den geografiska avgränsningen av riksintressena, men ska underrätta Riksantikvarieämbetet om klassificeringen eller avgränsningen i stort bör omprövas.

Riksintresssystemet: syfte och innebörd

Riksintressen är områden som *särskilt väl* "dokumenterar olika utvecklingsperioder i vårt lands historia och är av särskilt värde för forskningen och som sevärdheter för en bred allmänhet" (Prop. 1985/86:3 Lag om hushållning med naturresurser m.m.). Värdet kan utgöras av såväl vetenskapliga och pedagogiska kvaliteter som upplevelsevärden.



En riksintressant kulturmiljö är alltså en miljö där landskapets historiska dimension särskilt väl går att *utläsa* eller *uppleva* i dagens landskap. Den historiska dimensionen kan dels utgöras av lång kontinuitet och landskapets *sega strukturer* och dels av uttryck för en *särskild epok* eller *företeelse*. Landskapets sega strukturer är sådana som iland har en flertusenårig historia och som kan utgöras av t.ex. bebyggelse, kommunikationsnät och markanvändning. Men landskapet har också präglats av specifika skeden eller företeelser såsom 1800-talets agrara revolution, en viss tids byggnadsskick eller utveckling av nya kommunikationsmedel.

Riksintresssystemet syftar till att skydda kulturhistoriskt värdefulla helhetsmiljöer. Kulturhistoriskt värdefulla enskilda objekt skyddas istället av plan- och bygglagen och kulturminneslagen. En riksintressant kulturmiljö ska därför behandlas som en helhetsmiljö där landskapet, vägnätet, enskilda byggnader och bebyggelse hör samman i ett komplext system. Miljön kan bilda en visuell enhet eller en historisk enhet där en gemensam social och ekonomisk organisation har sammanbundit området olika delar.

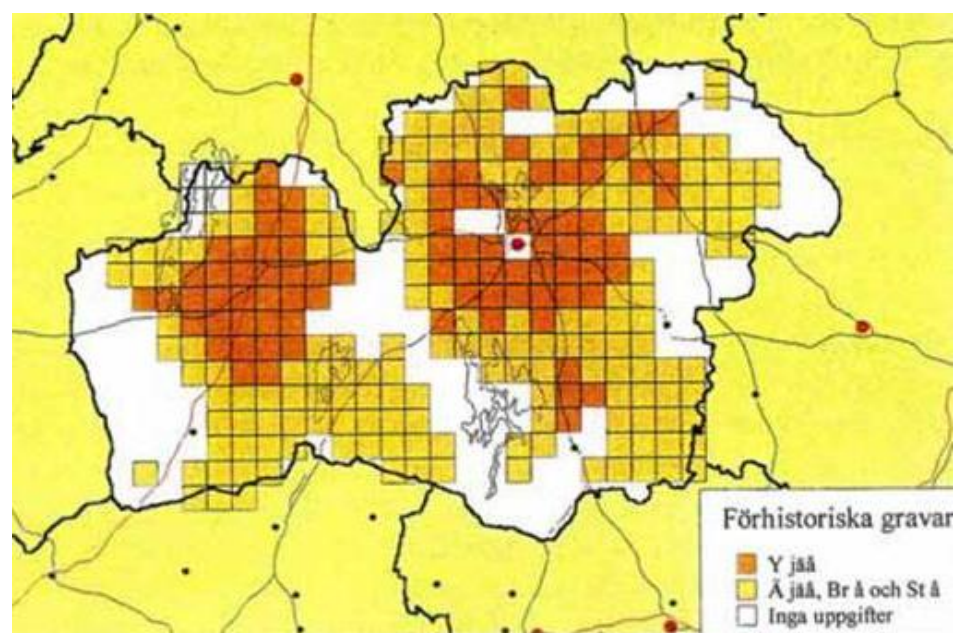
Riksintresset Römningenområdet

Den regionala ramen: Sydvästra Kronoberg

De sydvästra delarna av länet karaktäriseras av ett flackt landskap och en stor rikedom på myrar. Sjöar, myrar och odlingsbygder utgör öppna inslag i det annars skogsdominerade landskapet. Landskapet har, fram till tidigt 1900-tal, präglats av stora områden med ljunghedar och omfattande ängsmarker, vilka tillsammans har gett ett mycket öppet landskap. Landskapet har genomgått stora förändringar under 1900-talet, bland annat genom omfattande skogsplantering, och av de historiskt betydande ljunghedarna och ängs- och hagmarkerna återstår idag en mycket liten del.

Väster om Göteryds socken flyter Lagan som, tillsammans med angränsande vägar, utgjort en av Sveriges historiskt viktigaste kommunikationsleder. Även Helgeå och Möckelns och Römningens vattensystem har sannolikt fungerat som viktiga farleder.

De norra delarna av västra Kronoberg, huvudsakligen i Ljungby kommun, är en gammal centralbygd med kontinuerlig bosättning från stenåldern och längs Lagans ådal finns några av länets mest betydelsefulla och storslagna fornlämningsmiljöer. De sydligaste delarna av västra Kronoberg, huvudsakligen i Älmhults kommun, tycks ha haft en blomstringperiod under yngre stenålder och äldre bronsålder (ca 2400 f.kr-1100 f.kr). Efter bronsåldern upphör i stort sett alla tecken på bosättning i området tills att området återigen bebyggs under medeltiden och bl.a. Göteryds socken instiftas. Länets allra västligaste delar har koloniserats först under medeltid och saknar helt förhistoriska gravar.



Utbredning av förhistoriska gravar i Kronobergs län. Gul markering symboliserar gravar från äldre järnålder, bronsålder och stenålder och orange markering symboliserar gravar från yngre järnålder. Källa: Stefan Höglén, 1998

Den lokala ramen: Göteryds socken

Göteryds socken är rik på sjöar och vattendrag såsom Römningen, Hängasjön, Lagan och Helge å. Området utgörs av ett småkuperat landskap där ett flertal moränryggar, höjder och åsar skapar ett varierande landskap. Dagens skogsvegetation domineras av gran, men landskapet har i historisk tid varit övervägande öppet med betydande inslag av ädellövträd. Marken kring vattendrag och sjöar utgör i allmänhet en god odlingsmark. Landskapet kring Römningen är småkuperat och sluttar relativt kraftigt ned mot sjön. Sjön ligger i ett mosaikartat landskap som förr till stor del vårdades genom slätter och som idag består av öppna odlingsmarker och skogsmark. Ensamgårdar och ett flertal byar ligger i en krans kring Römningen, företrädesvis belägna på upphöjda lägen med god sikt mot sjön.

Södra Småland och särskilt Göteryds socken är mycket rikt på hällkistor från yngre stenålder till äldre bronsålder. I hela Kronoberg finns ca 450 hällkistor, framförallt koncentrerade till sjösystemen i de centrala delarna av Varend och till Göteryds socken. Länet består av 84 socknar och antalet hällkistor per socken varierar från 0-120. Huvuddelen har mellan 1-10 hällkistor, och Göteryd är den socken som har flest hällkistor med sina ca 120 stycken registrerade.

Den stora koncentrationen av hällkistor till Göteryd och de lösa föremål som påträffats i området anger en plötslig uppblomstring i området under yngre stenålder och äldre bronsålder, ca 2400 f.Kr – 1100 f.Kr. Denna omfattande bosättning är förvånande då få spår från såväl den äldre stenåldern som yngre bronsålder och järnålder går att påvisa. Göteryd skiljer sig i detta avseende från centralbygderna kring Ljungby och Växjö där det har funnits en kontinuerlig och omfattande bosättning. Det har gjorts flera försök att förklara den plötsliga uppgången i området kring Göteryd. En medverkande faktor kan ha varit klimatet, som tros ha varit särskilt gynnsamt för jordbruket i området under perioden yngre stenålder – äldre bronsålder (Westergren).

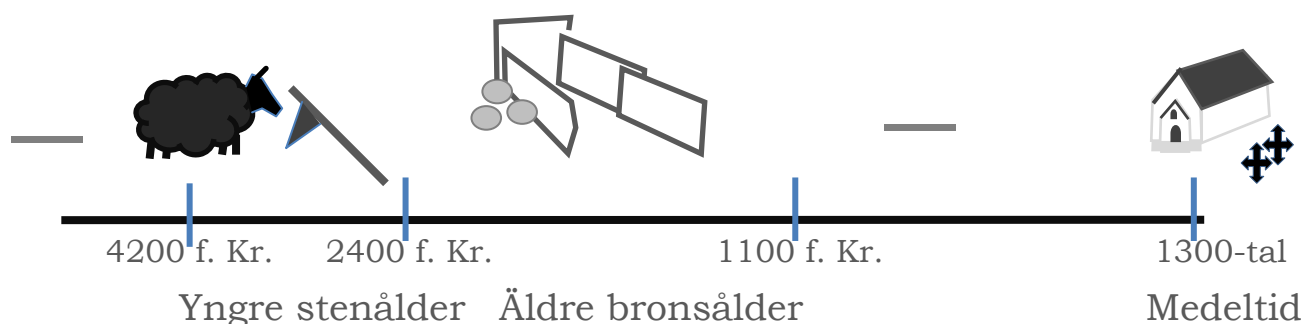


Illustration: Emy Lanemo

Fakta hällkistor:

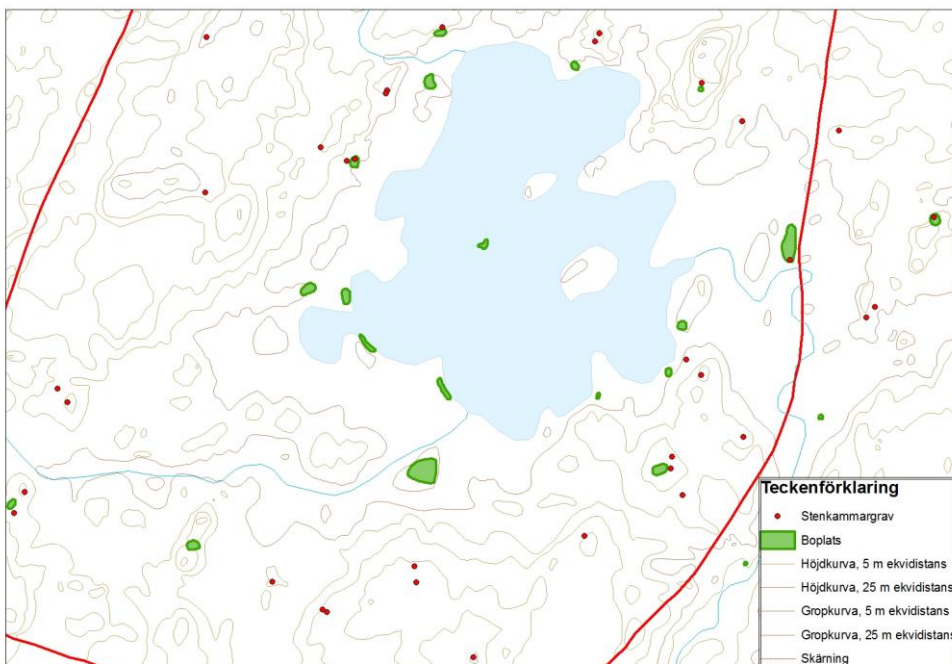
- Hällkistor har använts under yngre stenålder och äldre bronsålder. Den döde begravdes obränd, ibland med gåvor. Ibland har de återanvänts under brons- och järnålder, men då till brända kroppar.
- Hällkistan är uppbyggd av större, flata hållar som är kantställda och som bildar ett rektangulärt kistrum. Kistrummet täcktes av en takhäll och helt eller delvis av ett omgärdande stenröse.
- Storleken varierar oftast mellan 3-6m på längden och 0,8-1,5m på bredden.
- Hällkistan är oftast placerad i nord-sydlig riktning.
- Hällkistorna ligger i väl synliga och monumentala lägen, i krönläge eller längs en sluttning. De öppna siktlinjerna som ger läget dess monumentalitet är idag ofta brutna av ridåer av växtlighet.

Hällkistorna – ny företeelse i ett allt mer bofast samhälle

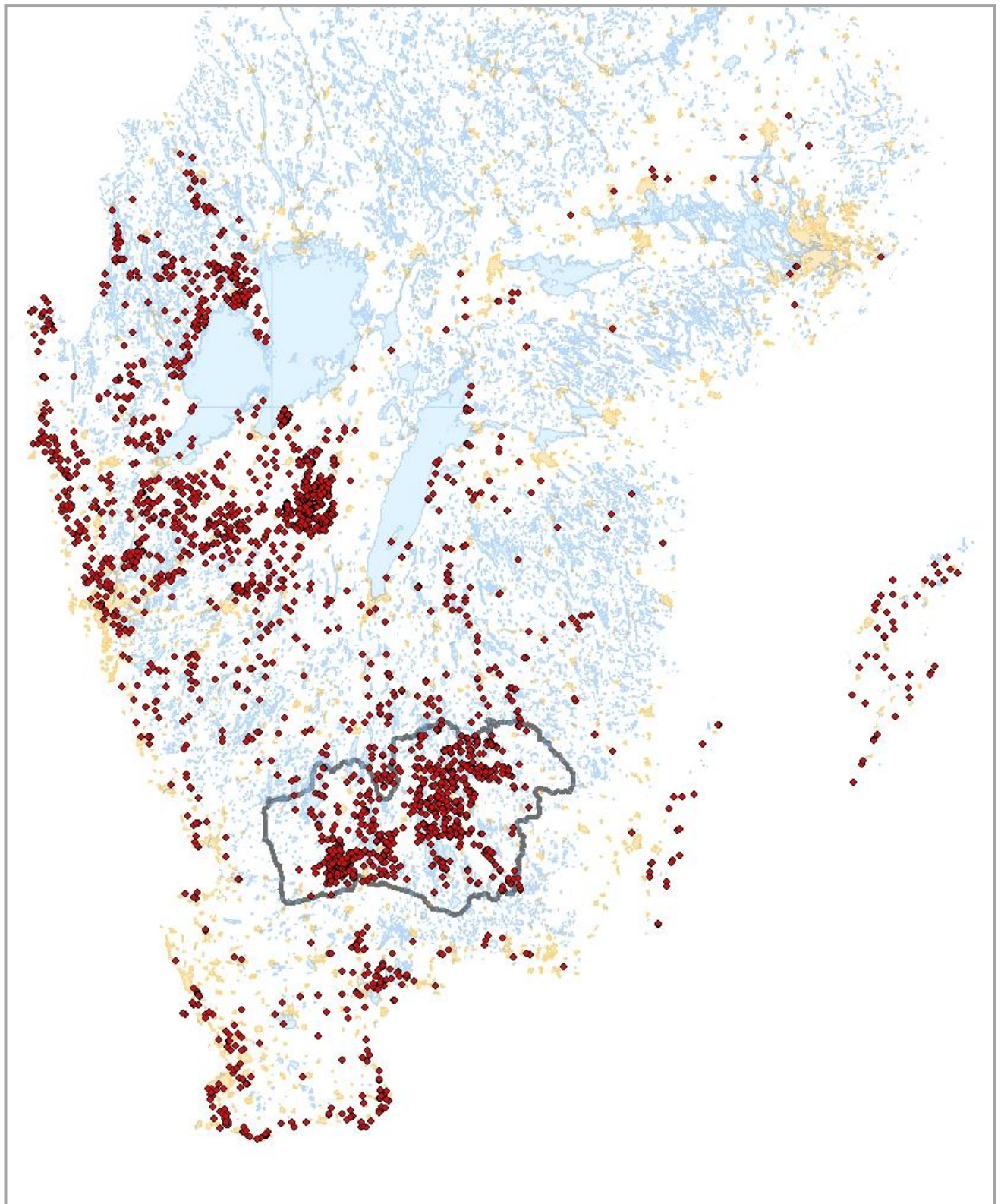
Hällkistegravar är en typ av grav som ingår i kategorin stenkammargravar eller så kallade megalitgravar. Megalitgravarna dateras till yngre stenålder - äldre bronsålder och sammanfaller med en period då jägar- och samlarkulturen alltmer övergår i en mer bofast kultur baserad på jordbruk och boskapsskötsel. Gravarna fungerade som släktgravar och har använts under längre perioder, och de har därför satts i relation till den ökade bofastheten. Gravarnas väl synliga och monumentala läge i landskapet gör att de kan ha fungerat som en territoriell gränsmarkering gentemot andra grupper eller som en symbol för den egna gruppens kontinuitet på platsen (Linderoth 2000). Bronsåldershögar ligger i många fall nära anslutning till boplatser. Inom Römningenområdet finns nitton registrerade boplatser från perioden mellan stenålder och järnålder varav sex stycken ligger i direkt anslutning till en hällkista. Hällkistorna ligger i de flesta fall på en moränrygg några meter över boplatserna, vilken ofta ligger i sluttningen ned mot sjön eller en å. Övriga boplatser ligger företrädesvis belägna i sluttningar i direkt närhet till sjön eller större åar. Dateringen av boplatserna är ungefärlig och alla är inte samtida med hällkistorna.

Synlighet:

- Vårdade och skyltade hällkistor, totalt 3 st, har en mycket god synlighet.
- Merparten av hällkistorna är inte vårdade och ligger belägna i svårtillgänglig skogsmark, vilket avsevärt försämrar synbarheten.
- Boplatserna är inte synliga, utan har identifierats genom ett flertal lösfynd inom ett begränsat område. Skyltning och information behövs för att uppmärksamma boplatsernas och hällkistornas relation.



Boplatser och stenkammargravar kring Römningen. Flera av hällkistorna sammanfaller med boplatserna som på kartan markeras med grön yta.
Karta: Emy Lanemo. Källa: Lantmäteriet



Stenkammargravar är i huvudsak en västeuropeisk företeelse, och även i Sverige finns en tydlig koncentration till landets västra sida. I Skåne och Bohuslän består de flesta stenkammargravarna av dösar, vilken är den äldsta formen av stenkammargrav. De största gånggrifterna finns i Falbygden mellan Vänern och Vättern, men det återfinns också gånggrifter i Skåne, Bohuslän och på Öland. Hällkistor förekommer främst i Götaland med en koncentration till södra Småland, Värmland och Närke. Kronobergs län är särskilt rikt på hällkistor, och Göteryds socken utgör den mest hällkistetäta socknen i Kronoberg.

Karta: Emy Lanemo. Källa: Lantmäteriet

Hällkistans landskap

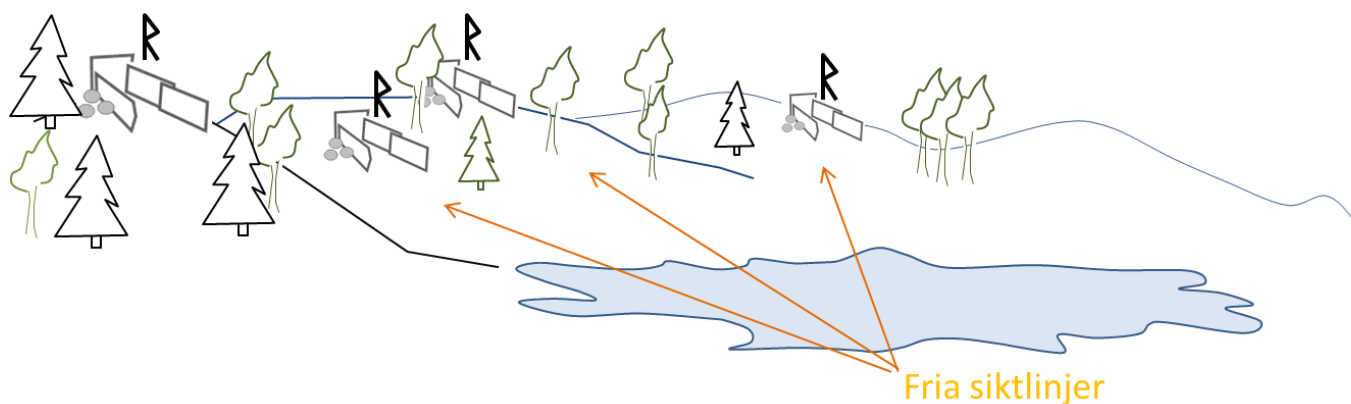
Den yngre stenåldern och äldre bronsåldern representerar över hela södra Sverige en period då kulturlandskapet blir allt mer boskaps- och betespräglad. Det ökade betetrycket ledde till ett successivt öppnare landskap som på sina ställen kan liknas vid ett halvöppet ängslandskap. En ekblandskog med inslag av lind och alm tros ha dominerat landskapet kring Göteryds socken. De öppna landskapen och siktlinjerna var förutsättningen för hällkistans monumentala och väl synliga placering.

Dagens landskap präglas, sedan tidigt 1900-tal, av en betydligt mer tätbevuxen skog som domineras av framförallt gran. De slutna landskapsrummen bidrar starkt till att området upplevs som svårförståeligt och till att sambanden mellan fornlämningarna sinsemellan och till naturmiljön är svåra att uppleva.

Synlighet:

- Relativt dålig. Vid de vårdade fornlämningarna har landskapet öppnats upp, och synligheten av hällkistans placering i landskapet är betydligt bättre.

Forntidens öppna landskapsrum



Dagens stängda landskapsrum

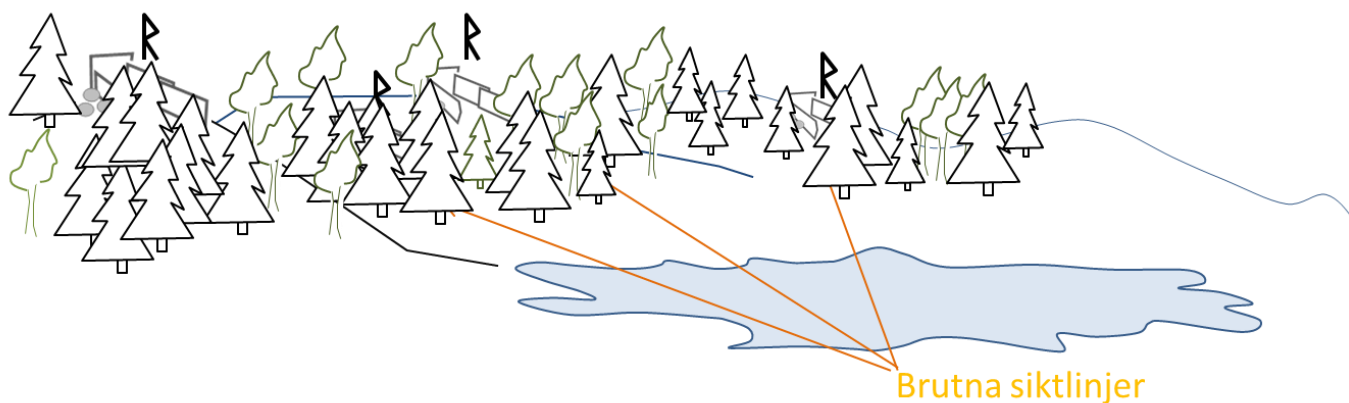


Illustration: Emy Lanemo



Nyuppförd hällkista vid infarten till Göteryds samhälle. Foto: Emy Lanemo

Styrkor och utvecklingsmöjligheter

Området är välkänt för sina hällkistor, bland arkeologer och kulturmiljövården men också bland allmänheten. Det finns en lokal identitet knuten till fornlämningsmiljön, vilket bland annat visar sig genom den nykonstruerade hällkista som hembygdsföreningen låtit uppföra vid infarten till Göteryd.

Närheten till sjön Römningen, det ålderdomliga odlingslandskapet och den speciella fornlämningsbilden gör att området har goda möjligheter att fungera som ett attraktivt friluftsområde. Sjön har dessutom ett rikligt fiskebestånd och rikt fågelliv, och bedöms av den lokala naturskyddsföreningen Linnébygden ha stor potential för en utvecklad ekoturism. Cykelleden Römningen runt passerar i en vid cirkel runt sjön. En guidebok riktad till en intresserad allmänhet har tidigare författats av Ewa Rydberg med titeln *Hällkistornas landskap – En guide till hällkistorna i Göteryds socken*.

Fornlämningsmiljön bör lyftas och ge ett mervärde åt naturmiljön och friluftslivet inom området. Detta förutsätter en tilltalande informationsfolder och god skyltning och parkeringsmöjligheter invid de vårdade hällkistorna. De vårdade hällkistorna är sedan 1990-tal väl skyltade och skyltarna sköts kontinuerligt av Länsstyrelsen. Det saknas dock en bra informationsfolder och översiktskarta över områdets fornlämningar. Ambitionen bör även vara att utöka antalet vårdade hällkistor som idag uppgår till tre stycken. Möjligheter och resurser till fornvård är begränsade, och vårdade lokaler bör därför strategiskt väljas ut med hänsyn till deras närhet till andra hällkistor, till vägar och till parkeringsmöjligheter. Möjligheten att marknadsföra en vandrings- eller cykelled men anknytning till områdets fornlämningar kan med fördel undersökas.

Svagheter

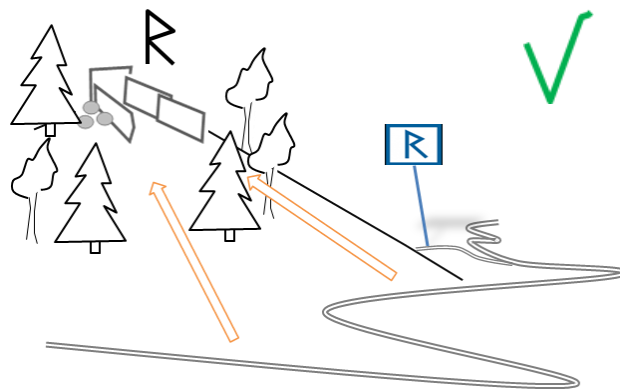
Den stora majoriteten av hällkistorna inom riksintresset är inte vårdade och ligger belägna i svårtillgängliga skogspartier. Det är inte möjligt att uppleva den stora koncentration av hällkistor som området är känt för. De företrädesvis slutna landskapsrummen gör att hällkistornas monumentala lägen sällan kan upplevas.

Riktlinjer vid fysisk planering inom området

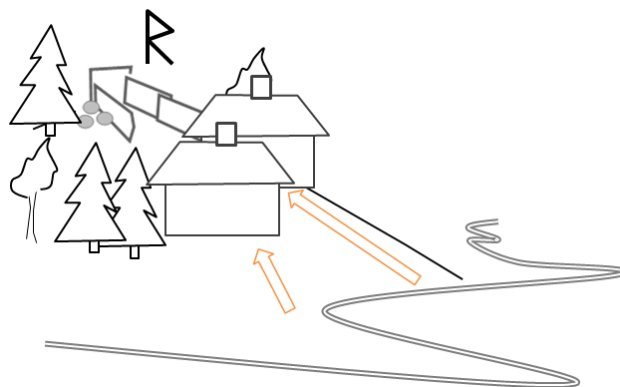
Fasta fornlämningar såsom hällkistor skyddas av kulturminneslagens 2 kapitel. Till fornlämningen hör även ett s.k. fornlämningsområde. Fornlämningsområdet har samma lagskydd som fornlämningen och syftar till att skydda lämningen mot en alltför närgången exploatering. I en sammansatt fornlämningsmiljö som Römningenområdet bör även landskapsbilden och relationen mellan de olika fornlämningarna och mellan fornlämningarna och naturmiljön skyddas. Detta regleras inte av kulturminneslagen. En status som riksintresse signalerar att extra hänsyn ska tas till helhetsmiljön och landskapsbilden vid nybyggnation eller ändrad markanvändning.

- De slutna och halvöppna landskapsrummen gör att ny, punktvis bebyggelse överlag bör kunna uppföras utan att skada den samlade landskapsbilden.
- Ta hänsyn till hällkistans upphöjda och ofta monumentala läge vid nybyggnation. Bygg inte för nära fornlämningsområdet, och ta särskild hänsyn till siktlinjer från vägar, vandringsleder och strandkanten.
- Främja ett öppet och hävdat landskap med fria siktlinjer.
- Lyft fram vårdade fornlämningsar och säkra god information, skyltning och parkeringsmöjligheter.
- En god fornvård och skyltning förbättrar avsevärt områdets lärobarhet.
- Upprätta långsiktiga riktlinjer för hur området kan stärkas.

God fornvård, skyltning och ett öppet landskap stärker området.



Undvik en för närgången exploatering och ta särskild hänsyn till siktlinjer från vägar, vandringsleder och strandkant.



Främja ett öppet landskap, täta nyplanteringar som försämrar de fria siktlinjerna bör undvikas

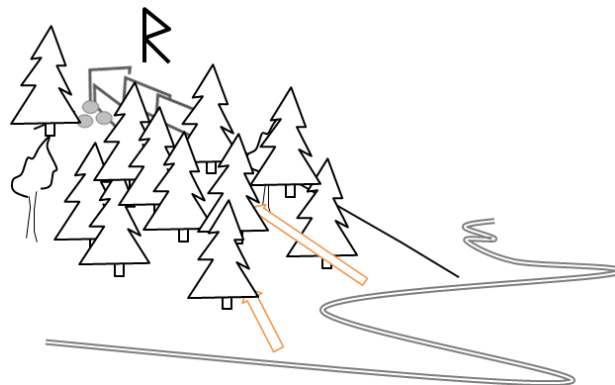


Illustration: Emy Lanemo

Källförteckning

Höglin, Stefan, *Agrarhistorik landskapsanalys över Kronobergs län – Landskapsprojektet rapport 1998:1*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm 1998

Linderoth, Thomas, *Hällkistan vid Hamneda* (artikel) i *Arkeologi och paleokologi i sydvästra Småland*, Riksantikvarieämbetet 2000

Länsstyrelsen Kronoberg, *Historia för framtiden – Kulturminnesvårdsprogram för Kronobergs län*, Växjö 1981

Länsstyrelsen Kronoberg, *Regionalt kulturmiljöprogram*, 2012

Ryberg, Ewa, *Visioner i landskapet*, Departement of Archeology and Ancient History, Lund Universitet 2008

Ryberg, Ewa, *Hällkistornas landskap – en guide till hällkistorna i Göteryds socken*, Mjölby 2004

Westergran, Ebbe, *Södra Småland under yngre stenåldern och bronsåldern – En studie av bebyggelseutvecklingen i Göteryds sn*, Göteryds hembygdsförening 1979

Historiska kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet, 801 82 Gävle